

De boodschapper wordt weer onthoofd

PROF. DR. R. SCHÖNDORFF

In *ESB* van 10 maart jl. pleit collega Ritzen voor een heroverweging van macromodellen. Hij voert hiervoor twee gronden aan:

1. de veronderstelde omkeerbaarheid;
2. de sociale kosten.

Ritzen wijst erop dat we bij het hantieren van thermodynamische analogieën in de gaten moeten houden dat de tweede wet van de thermodynamica ons leert dat processen alleen dan omkeerbaar zijn als de omstandigheden exact dezelfde blijven. Dat is in de economische werkelijkheid niet het geval en dus komen uitspraken die worden gedaan op grond van genoemde analogieën op losse schroeven te staan. Exit Planbureau.

Naar mijn smaak hebben we aan dit soort mededelingen niet zoveel méér als aan de bewering dat elke uitspraak in de sociale wetenschappen onmogelijk is omdat de sociale werkelijkheid steeds een andere is. Het zou plezieriger zijn te mogen vernemen in welke mate de nieuwe omstandigheden mogen verschillen om toch nog bruikbare uitspraken te kunnen doen. En dan de vraag of het op zich zelf juist is wat Ritzen stelt: „In de regel wordt ervan uitgegaan in economische modellen dat de economische processen omkeerbaar zijn. In zo'n model zal de invloed van loonmatiging dezelfde zijn als van loonstijging, zij het dat het teken van de invloed verschilt”. In het algemeen is deze uitspraak niet juist: men denke aan de situatie waarin bij overschrijding van de capaciteitsgrens het prijsniveau zal stijgen, terwijl het bij teruglopen van de bestedingen onder die grens een zekere starheid in neerwaartse richting vertoont. Maar ook in het bijzondere geval waar Ritzen op doelt (loonmatiging en het VINTAF-model) is zijn uitspraak onhoudbaar. In dat model leidt een toeneming van de reële arbeidskosten die achterblijft bij de toeneming van de arbeidsproductiviteit tot een ander resultaat dan een toeneming van de reële arbeidskosten die de stijging van de arbeidsproductiviteit overtreft. In het laatste geval zullen onbegrensd jaargangen worden afgestoten; in het eerste geval kan de levensduur van de oudste jaargang met ten hoogste een jaar worden verlengd. Aan loonmatiging is dus een grens gesteld voor wat betreft

het behoud van arbeidsplaatsen op bestaande outillage. Daarnaast is er wel het positieve effect op de winst. Conclusie: op een van de cruciale punten waar Ritzen de omkeerbaarheid aanvalt, is juist van een onomkeerbaarheid sprake.

Wat de overige veronderstelde omkeerbaarheden betreft: zoals alle modellen zijn ook die van het CPB vatbaar voor verbetering. Ligt het niet voor de hand dat iemand die kritiek op die omkeerbaarheden heeft, met suggesties voor verbeteringen komt? Ritzen illustreert zijn bezwaar tegen de omkeerbaarheidsveronderstelling met al die jaren waarin in Nederland de bedrijfsinvesteringen daalden terwijl de reële lonen stegen (1974-1977 b.v.?).

Op die manier wil ik ook wel eens een suggestie ter overweging opschrijven. Wat dacht u van deze: aan het eind van de jaren zeventig presenteert het CPB op basis van het VINTAF-model erg vervelende boodschappen, met name voor „links”: de ontwikkeling van de reële arbeidskosten zou moeten achterblijven bij de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Wat bij gegeven ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit neerkomt op loonmatiging en/of verlaging van belastingtarieven en/of sociale premies. Een golf van kritiek overspoelt het CPB. Het VINTAF-model deugt niet, het CPB deugt niet en moet dus maar niet al te serieus worden genomen. Het is niet onwaarschijnlijk dat het mislukken van Bestek-'81 en andere bezuinigingsoperaties mede een gevolg zijn van het niet willen aanvaarden van de onprettige tijdingen van het Planbureau.

Het is nu 1982; het CPB zendt nog even vervelende boodschappen de wereld in en weer zien we sommige vakgenoten optreden die ons vertellen dat macromodellen in het algemeen en die van het Planbureau in het bijzonder niet deugen. Ook nu is er — evenals de eerste keer — een stuk technische a-politieke kritiek. Maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken — ik kan het niet bewijzen — dat ook nu weer het CPB het moet ontgelden omdat de gevolgen van haar voorspellingen om maatregelen vragen die politiek links niet durft te verkopen aan de achterban.

Tot slot nog iets over de sociale kosten, een term die door Ritzen wordt ge-

hanteerd in een andere dan de gebruikelijke betekenis. Ik neem aan dat hij de maatschappelijke haalbaarheid van de beleidsadviezen op het oog heeft. Hij zou graag een becijfering van deze sociale kosten willen hebben om tot een politieke afweging te kunnen komen. Het lijkt mij niet redelijk dergelijke schattingen van het CPB te verwachten; is het niet eerder de taak van de beleidsmakers de maatschappelijke aanvaardbaarheid als randvoorwaarde in hun afweging op te nemen? Zou het de duidelijkheid vergroten als het Planbureau bepaalde uit een macro-economisch model afgeleide beleidsadviezen zou moeten inslikken op grond van tevoren ingebouwd buiten-economische randvoorwaarden? In dat geval zouden inderdaad politieke voorkeuren en inschattingen deze adviezen gaan beheersen. Kortom: geen goed idee.

R. Schöndorff

Naschrift

Ook al is een column in *ESB* dan wel niet één kolom, maar drie kolommen, het blijft bij één pagina en biedt niet voldoende ruimte om uitvoerig en genuanceerd een wetenschappelijk betoog te houden. Het is jammer als dat misverstanden oproept bij lezers, maar waarschijnlijk onvermijdelijk. Bij Schöndorff riepen deze misverstanden een reactie op waar ik de volgende drie kanttekeningen bij plaats:

a. de manier waarop met de (ir)reversibiliteit van economische processen wordt omgegaan in macromodellen is van groot belang voor de waarde van die modellen voor beleidsvoorbereiding. Verstandig genoeg grijpt het beleid aan op een analyse van het verleden. Toenemende lonen, werkgeverspremies, loon- en inkomstenbelasting, lonen in de kwartaire sector, inkomensoverdrachten en materiële overheidsconsumptie hebben mede geleid tot de huidige economische problemen. Hiermee zijn dan vier van de vijf elementen in de beleidsscenario's van de middellange-termijnverkenning van het CPB genoemd 1). Geconcludeerd wordt dat het terugdraaien daarvan („matiging” of verlaging) ons ook wel uit die problemen zal halen. Daarmee stelt zich de hamvraag of dergelijke „teruggang”-scenario's zich wel goed laten analyseren met modellen gebaseerd op inzichten uit de „opgaande fase”. Irreversibiliteit is niet alleen een kwestie van de „palwiel-” („ratchet-”)effecten, die Schöndorff noemt, noch uitsluitend van wat wiskundig (in zijn algemeenheid) met ongelijkheidsbependingen wordt aangegeven waarbij de systeemvergelijkingen bij het passeren van een kritiek punt op

1) CPB, *De Nederlandse Economie in 1985*, blz. 158-168.

een of andere manier „ontaarden” in rigiditeiten 2). Marshall beargumenteerde al de irreversibiliteit van de aanbodcurve op de lange termijn met verschillende niet-ontaarde systeemvergelijkingen in de groei- en teruggangfase 3). Voor de vraagcurve is er niet alleen een dergelijke argumentatie 4), er is ook een empirische uitwerking. Vogelvang formuleert verschillende vraagfuncties voor gebrande koffie bij prijsstijgingen en dalingen 5). Op grond van statistische analyse komt hij tot de conclusie dat prijsstijgingen een groter vraageffect (in absolute waarde) hebben dan prijsdalingen van dezelfde omvang. Weliswaar kan bij het opnemen van irreversibiliteiten die relevant zijn voor de beleidsscenario's in macromodellen de beperkte beschikbaarheid van tijdreeksgegevens parten spelen, maar met enige creativiteit — de economische onderzoeker eigen — moet daar uit te komen zijn. Beter achteruit te fietsen met een beetje licht, dan in het pikkedonker. Verder is er volgens mijn informatie geen sprake van een beperking van de levensduur van de oudste jaargang met ten hoogste een jaar in het VINTAF-model. Sinds kort is er wel een niet-negativiteitsbeperking op „scrap” ingevoerd (negatieve „scrap” kan niet meer voorkomen);

b. „sociale kosten”, niet te verwarren met „haalbaarheid”, hoeven niet per se in modellen te worden ingebouwd, maar dienen wel in kaart te worden gebracht bij het analyseren van beleidsscenario's. Het gaat met name om de gevolgen van het implementeren van maatregelen op arbeids(on)rust, arbeidsmotivatie en daarmee op de arbeidsproductiviteit;

c. het is al te makkelijk om alle kritiek op macromodellen en het gebruik daarvan door het CPB af te wijzen als het gevolg van oogkleppen voor vervelende boodschappen. Ik pleit ook niet voor het negeren in het beleid van systematisch inzicht over de economische ontwikkeling. Integendeel, ik zou dat inzicht willen uitdiepen, en daarbij „concurrerende” theorieën aan de orde laten komen (een constructie vergelijkbaar met West-Duitsland). Het CPB is dan één van de instituten die daarbij een inbreng levert.

J. M. M. Ritzen

2) De meest lucide behandeling (mij bekend) over irreversibiliteit is: N. Georgescu Roegen, *The entropy law and the economic process*, Harvard University Press, 2e druk, 1974, met name blz. 169 en 196 t/m 202.

3) A. Marshall, *Principles of Economics*, 8e uitgave, New York, 1924, blz. 808.

4) N. Georgescu Roegen, *The theory of choice and the constancy of economic laws*, *Quarterly Journal of Economics*, februari 1950, blz. 125-138 (herdrukt in: *Analytical Economics*, 1964).

5) E. Vogelvang, *A short term econometric model for the consumer demand of roasted coffee in the Netherlands*, *Kwantitatieve Methoden*, 1e jaargang, 1980, nr. 1, blz. 110-131.